

Halvering van de waanzin

Als we écht onze planeet willen blijven bewonen

Colofon

ISBN: 978 94 6365 221 6

1e druk 2020

© 2020 Govert D. Geldof

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

Telefoon: 058 - 289 48 57

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaand schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Halvering van de waanzin

Als we écht onze planeet willen blijven bewonen

Govert D. Geldof

*Kaas kun je in blokjes snijden,
melk niet*

Inhoud

VOORWOORD	11
<hr/>	
1 DRIE BOUWSTENEN	15
<hr/>	
1.1 Klimaatverandering	15
1.2 De mensdimensie	18
1.3 Inwendig alarmbelletje	20
1.4 Kernboodschap	24
1.5 Kennis, proces en inhoud	27
2 IN- EN UITSLUITEN	29
<hr/>	
2.1 Slecht rapport	29
2.2 Mijn jeugd	31
2.3 Ervaring en fantasie	40
3 VERKEERSTECHNIEK	46
<hr/>	
3.1 Keuzes	46
3.2 Informatica	49
3.3 De mensdimensie	51
3.4 Stages TH Delft en gemeente Arnhem	53
4 TANKCHAUFFEUR	57
<hr/>	
4.1 Militaire dienst	57
4.2 Afstomping	60
4.3 Subject en object	62

5	DE SCHOONHEID VAN ALGORITMEN, DATA EN MODELLEN	69
5.1	Computercode	69
5.2	Neiging te bestaan	72
5.3	Omdraaiing	74
5.4	Klimaat	78
5.5	In- en uitsluiten	81
6	DE BOEMERANG TEGEN MIJN KOP	85
6.1	Eerste projecten	85
6.2	'De moeite waard'-factor	87
6.3	Chaos	91
6.4	Erewhon en Willie Wortel	95
6.5	De muur valt	97
6.6	Toenemende waanzin	99
7	DE ONTDEKKING VAN COMPLEXITEIT	102
7.1	Deelnemers in een verbonden wereld	102
7.2	Stapje terug	108
7.3	De verbonden wereld	115
7.4	Emergentie	118
7.5	Self-organised criticality	119
7.6	Stadsecologie	123
7.7	Paradoxen	129
8	NORMEN	132
9	SYMBIOSE	138
9.1	Levensvoorwaardelijke verbindingen	138
9.2	Stip op de horizon	143

9.3	Parasieten en nepnieuws	146
9.4	Dorpsmolen Tzum	151
10	ADAPTIEVE AANPAK	154
10.1	Elkaar op spanning zetten	154
10.2	Tzummen	157
10.3	Beeld van geïntegreerd werken	161
10.4	Rotterdam Waterstad 2035	166
10.5	Ontmoeting in Tzum	170
11	HET WAARDEREN VAN ERVARING	175
11.1	Subjectivering	175
11.2	In- en uitsluiten	175
11.3	Onderwijs, zorg en landbouw	183
12	DE POLITIEK	191
12.1	Gestopt als raadslid	191
12.2	Opslurpen van opgaven	194
13	MAATSCHAPPELIJK KLIMAAT	197
13.1	Meer dan het reduceren van de uitstoot alleen	197
13.2	Het coronavirus	202
13.3	Reductie uitstoot van broeikasgassen	206
13.4	Alarmbelletjes	209
13.5	Halvering van de waanzin	210
BIJLAGE: SAMENVATTING PUNTSGEWIJS		212

Voorwoord

In de gesprekken die ik als raadslid voerde met mensen op de markt in Franeker, viel regelmatig het begrip 'waanzin'. 'Het is waanzin dat docenten niet meer aan onderwijs toekomen, tussen de vele vergaderingen door.' 'Het is waanzin dat medewerkers in de zorg 30% van hun tijd kwijt zijn aan administratie.' 'Het is waanzin dat we als klein bouwbedrijf een extra medewerker in dienst moeten nemen alleen voor het papierwerk.' 'Het is waanzin dat kinderen niet meer buiten kunnen spelen.' En ga zo maar door. Hier en daar hanteerde men alternatieve begrippen als krankzinnig, dwaasheid, gekte en idioterie. Veel mensen verbazen zich over de vele ontsporingen die zich voor hun ogen voltrekken en 'dat de overheid daar niets aan doet'. Het gaat goed met Nederland en toch tekent zich op grote schaal enige ontevredenheid af.

En dan heb je tot overmaat van ramp ook nog eens het klimaatvraagstuk. De atmosfeer vult zich met broeikasgassen, de aarde raakt verhit en dus krijgen we een ander klimaat. Daarom moeten we onze woningen isoleren, zonnepanelen plaatsen, terrassen vergroenen en regenwater infiltreren in de bodem. Lopen we daar warm voor? Een deel van de mensen wel. Sommigen zetten zich er volop voor in, met overtuiging. Veel mensen hebben echter meer oog voor de andere vormen van waanzin. Ze wachten gelaten af waar de overheid mee gaat komen en voelen zich gesterkt door politici die zeggen dat het allemaal wel meevalt.

Het punt is evenwel: het valt niet mee. En natuurlijk kun je niet voor 100% zeker weten dat het fout gaat met ons leven op

aarde als we op de huidige voet blijven voortleven, net zoals er nog steeds een gereede kans is dat je veilig de overkant bereikt als je geblinddoekt de A2 tussen Utrecht en Amsterdam oversteekt. Op basis van wat ik lees en zelf waarneem, kan ik niets anders concluderen dan dat er actief gehandeld moet worden. Maar hoe? We komen er niet door de uitstoot van broeikasgassen te reduceren. Mijn overtuiging is dat we alleen een kans maken als we de verschillende manifestaties van waanzin in samenhang aanpakken en dus verder moeten kijken dan klimaatmitigatie en klimaatadaptatie.

Op deze manier maken we het erg complex. Supercomplex zelfs. En dat is een kans. In de komende bladzijden van dit boek probeer ik deze boodschap scherp te krijgen, aan de hand van een persoonlijke ontdekkingstocht. Ik hoop duidelijk te kunnen maken dat het onvoldoende waarderen van docenten, het de pan uitrijzen van de kosten in de zorg, het vele papierwerk voor ondernemers, het niet buiten kunnen spelen en de klimaatverandering heel veel met elkaar te maken hebben.

In dit boek bouw ik voort op mijn in januari 2019 bij Elikser uitgebrachte boek met als titel *Complexiteit en de waarde van praktijkkennis*. Het verhaal dat ik daarin vertelde, begon in september 1980 in de collegebanken van de TH Delft en eindigde op 22 november 2017 bij gemeenteraadsverkiezingen in noordwest Fryslân. Het verhaal in voorliggend boek begint eerder, gaat verder door en reikt andere voorbeelden en thema's aan. Mijn inzet is dat u de twee boeken onafhankelijk van elkaar kunt lezen. Daardoor ontstaat er een geringe overlap.

De aanleiding om dit boek te schrijven is klimaatverandering, waarbij ik geen somber verhaal wil schetsen. Ik heb zelf de neiging weg te zappen of mijn hoofd af te wenden als ik tv-beelden zie van een ijsbeer eenzaam drijvend op een ijsschots of een gruttojong dat verhongert omdat het geen insecten kan vinden. Geen doembeelden dus. Het merkwaardige is, in dit boek over klimaatverandering besteed ik vrij weinig aandacht aan klimaatverandering. Na het inleidende hoofdstuk over de drie bouwstenen volgen er weinig teksten over klimaatmodellen, broeikasgassen en mitigerende maatregelen. Het gaat meer over de context. Wat daaruit voortkomt, levert een optimistisch doorkijkje op. Mogelijk is de meest positieve boodschap die u kunt ontleen aan dit boek, dat u reeds bijdraagt aan een gezond klimaat door een mooi gedicht te schrijven, muziek te spelen of bestuurslid te worden bij uw buurtvereniging. U draagt bij door te zijn wie u zelf bent, niet door tegen uw zin in de rol van wereldverbeteraar te spelen.

1 Drie bouwstenen

1.1 Klimaatverandering

Ik maak mij echt zorgen over wat zich op dit moment voltrekt op onze planeet, en juist daarom ga ik niet een vurig betoog houden over het belang van het terugdringen van broeikasgassen. Dat doen anderen wel. De betooglijn in dit boek volgt een andere route.

We hebben een paar zekerheden. De atmosfeer warmt op, met als gevolg dat we fellere buien krijgen, langere droogtes, meer stormen, zeespiegelstijging en noem maar op. Biotopen zijn nu reeds aan het veranderen. Dat is allemaal zeker. Het gebeurt voor onze neus. Afgelopen zomer nog zagen Aukje (mijn vrouw) en ik een Amerikaanse kreeft door onze tuin kruipen. We lezen over het veranderende klimaat in de kranten, in boeken, zien documentaires op tv en spreken met mensen die er veel meer over weten dan wij. Het is een serieuze tak van de wetenschap geworden. Ik heb vele congressen, conferenties, symposia en workshops bezocht waar klimaatverandering een hoofdthema was. En toch kom ik in dit boek niet met een pleidooi waarin ik de reductie van kooldioxide, methaan en lachgas centraal stel.

Op mijn slaapkamer in Goutum, in de jaren '70, met oranje vloerbedekking, gifgroene gordijnen en een visnet boven mijn bed, hing een poster van Albert Einstein met het volgende citaat:

'We cannot solve our problems with the same level of thinking that created them.'

Hoe vaak heb ik wel niet naar die poster gestaard? In ons denken hebben we verschillende laagjes, zo bedacht ik als tiener, en als een probleem wordt veroorzaakt in laagje 23, moeten we bijvoorbeeld naar een oplossing zoeken in laagje 14. Of zoiets. Ik was vrij naïef. Twintig jaar later, nadat ik de complexiteitswetenschap had ontdekt, kwam ik tot een ander inzicht: je moet alle laagjes aanspreken en niet één. Dat leverde samen met vrienden en collega's interessante zoektochten op, waarbij we vaak niet verder kwamen dan drie lagen – micro, meso en macro – en het ledigen van menig flesje trappistenbier. Hoe het ook zij, het citaat van meneer Einstein intrigeerde mij en dat doet het nog steeds. Hij slaat namelijk de spijker op zijn kop. Dat heeft alles te maken met het feit dat we in een wereld vol kromme lijnen nog steeds enorm veel waarde hechten aan een rechtlijnige oriëntatie. Lineaire problemen kun je veroorzaken én oplossen binnen één laag. Als ik te snel rijd, los ik dat op door minder snel te rijden. Maar als we te maken hebben met een niet-lineair vraagstuk – een complex vraagstuk – dan volstaat dat niet. Bijvoorbeeld, eind jaren '80 werden we in de westerse wereld geconfronteerd met ongewenste effecten van riolering. Riolen waren, kort door de bocht, niet in staat het vele regenwater te verwerken. In eerste instantie probeerden we de opgaven binnen de buizen op te lossen. Immers, de problemen werden veroorzaakt door de riolering, dus moesten ze ook worden opgelost met die riolering. Logisch. Je kunt de diameters vergroten en bergingsbassins aanleggen. Dan wordt het al wat beter. De echte sprong in het denken over het aanpakken van rioleringsvraagstukken maakten we echter pas toen we op een ander niveau – in een andere laag – naar het

functioneren van stedelijke watersystemen gingen kijken. We kropen als het ware de buis uit, ontdekten een stad met woningen, straten, groenvoorzieningen, verkeer en mensen, en ontwikkelden innovatieve manieren voor het omgaan met regenwater. Riolering is een onderdeel van een veel groter en meer omvattend systeem. Door naar het geheel te kijken ontstond er een rijk palet aan oplossingsmogelijkheden. Nu terug naar klimaatverandering. De hoeveelheden broeikasgassen in de atmosfeer nemen toe, waardoor het warmer wordt, met klimaatverandering tot gevolg. Een belangrijk deel van de oplossing die we voor ogen hebben, noemen we *klimaatmitigatie*. We reduceren de uitstoot van broeikasgassen, waardoor de opwarming beperkt blijft en de kans afneemt dat het klimaat instabiel wordt. Dat is erg lineair gedacht, ook al is het zeer nastrevenswaardig de kwaliteit van de lucht die we inademen te verbeteren. We blijven dan namelijk hangen in één laagje. Dat is zorgelijk, want we wekken op deze wijze verwachtingen die we niet kunnen waarmaken. Veel complexe processen zijn namelijk onomkeerbaar. Het is ook te simpel gedacht. Ik zie weldenkende mensen om mij heen drie zonvakanties per jaar rechtvaardigen door het leggen van enkele zonnepanelen op hun dak. Door ietsje bij te betalen vliegen ze klimaatneutraal, zo wordt hen wijsgemaakt. Het is mijn overtuiging dat we het klimaatvraagstuk alleen écht kunnen aanpakken als we andere lagen in ons denken aanboren en breed op zoek gaan naar manieren om onze leefomgeving te verduurzamen. In dit boek onderneem ik een poging daartoe en kom uiteindelijk uit op drie lagen die alle drie continu onze aandacht vragen.

Wat ik niet ga doen, laat dat duidelijk zijn, is de discussie aangaan over de juistheid van klimaatmodellen – ook al heb ik wel mijn bedenkingen hier en daar – want dan blijf je hangen in die ene laag van meer en minder broeikasgassen. Ik wil het spectrum oprekken en klimaatverandering zien als een deel van een groter en meeromvattend vraagstuk, een waanzin die tot diep in onze maatschappelijke haarvaten is doorgedrongen.

1.2 De mensdimensie

Zoals gezegd, ik heb deelgenomen aan talrijke sessies over het klimaat en heb daarvoor vele vliegkilometers afgelegd. Zo mocht ik op 16 mei 2007 een keynote presentatie geven in Auckland (Nieuw-Zeeland) over *Climate Change in Europe*. Uit mijn directe omgeving kreeg ik vele verwijten. Als je echt begaan bent met het klimaat, zo zeiden sommigen, moet je een dergelijk aanbod afwijzen. En misschien hadden ze gelijk. Toch ging ik. Op de heenweg zat ik naast een Engelsman met een meisje van een jaar of vier, schat ik. Hij was gescheiden en zijn ex-vrouw woonde in Auckland. Ieder kwartaal reisde hij van Londen op en neer naar Auckland om zijn dochtertje te halen. Dan hadden ze twee waardevolle weken samen in Engeland en ondernamen de meest bijzondere ontdekkings-tochten. Daarna reisde hij wederom op en neer om haar terug te brengen. Geen haar op mijn hoofd overwoog hem te confronteren met de negatieve effecten van zijn milieubelastende gedrag. Er zijn diepe lagen van medemenselijkheid die het belang van CO₂-reductie overstijgen.

Dit besef raakt aan de boodschap die ik in dit boek kwijt wil. Het was ook de kern van wat ik in Auckland presenteerde.

Milieuvraagstukken hebben een mensdimensie en daar moeten we niet te simpel over denken. Bij de vele conferenties en symposia luisterde ik naar wetenschappers, beleidsmedewerkers, bestuurders en politici en liet mij inspireren door prachtige verhalen over klimaatmitigatie en klimaatadaptatie. Voor het overgrote deel gingen deze over techniek. Men gelooft nog steeds in de *technologische fix* van onze milieuvraagstukken, concludeerde ik regelmatig. Weliswaar benadrukten velen ‘that we do it for our children and grandchildren,’ en toonden daarbij een foto van een jongetje of een meisje dat ons met verlangende blik in de ogen aanstaarde. Maar dat voelde hypocriet. Niet oprecht. Tijdens een workshop in Malmö toonde Gerdrik Bruins van de gemeente Enschede aan het eind van een gedreven presentatie een foto van zijn eigen dochter bij een door hemzelf ontworpen wadi in de wijk Ruwenbos. De Schot in het stoeltje naast mij fluisterde:

‘This is the fifth presentation with a picture of a child at the end. He is the first person who really means it.’

Het publiek weet prima het onderscheid te maken tussen emotie en vals sentiment. De mensdimensie kwam wel aan bod in de vele lezingen, maar vaak erg kunstmatig, ingeblikt. En als de sprekers het wel over mensen hadden, ging het vooral over bewustwording. Mensen moeten beseffen dat het klimaat iets is waar ze zelf invloed op kunnen uitoefenen en dus hun gedrag aanpassen, was de boodschap. Deze uiteenzettingen waren erg opvoedkundig van aard. Het voelde aan alsof toeschouwers met kennis op afstand tegen je zeiden dat jij je anders moet gaan gedragen.

Ik moest regelmatig denken aan een sketch van Van Kooten en De Bie, als reactie op een postbus 51-spotje uit 1990 waarin jongeren 's nachts bushokjes vernielden, lantaarnpalen omvertrokken en fietsen in de gracht wierpen. Vervolgens werd er uitgezoomd en zag je de vandalen weglopen in babyluiers, gevolgd door de tekst 'vandalisme is zóóó kinderachtig'.

In de sketch speelde Wim de Bie een ex-vandaal, in spijkerbroek en leren jack. Hij vertelde op ontroerende wijze dat hij spijt had van zijn schandalige sloopgedrag van voorheen. Tijdens het zien van het postbus 51-filmpje drong het besef tot hem door dat het roer om moest. Hij was zóóó kinderachtig bezig. Nu ging hij elk weekend met zijn maten naar de zondagmiddagmatinee.

Deze sketch raakte in mijn ogen de kern van waar het om gaat bij onze grondhouding ten opzichte van de natuurlijke processen op onze aardbol, en ten opzichte van elkaar. Je krijgt nauwelijks verbetering als je gedrag op afstand beoordeelt en veroordeelt. De context is van belang. Waarom vernielen jongeren bushokjes? Waarom stoten we broeikasgassen uit?

1.3 Inwendig alarmbelletje

Zo nu en dan, als in een presentatie het klimaat ter sprake komt, gaat er een intern alarmbelletje bij mij rinkelen. Ik ervaar dan een spanning tussen wat er gezegd of getoond wordt en wat ik zelf denk of ervaren heb. Dit resulteert in een onrustig gevoel, niet zelden gevolgd door enige irritatie. Incidenteel ontplof ik intern. Waardevol, want daarna heb ik enkele heerlijke uren zelfreflectie waarin ik mijzelf afvraag